

תפקידו של

בציבור הסטודנטים והקרובים לו מובעות לעתים קרובות דעות הגורסות שאין הסטודנט העברי ממלא את התפקיד המתאים לו במערכת התחייה הלאומית שלנו. מורים על כך שהסטודנטים תפסו מקום חשוב ועיקרי בתנועות החברתיות והלאומיות באירופה במאות ה"ט והכ'. כיום עדים אנו לתופעות דומות בקרב עמי המזרח – משכנינו הישרים ועד לסין. בכל הארצות האלה שימשו האוניברסיטאות ואיגודי הסטודנטים מרכזים חשובים של שינויים חברתיים, תרבותיים ומדיניים. לעומת זאת אין הסטודנט העברי בארץ ישראל מוגש כלל וכלל בחיים הציבוריים של היישוב או של התנועה הציונית. ציבור הסטודנטים איננו מהווה גוש ציבורי מאורגן ופעיל, בעל צביון חברתי ותרבותי עצמאי. הסטודנטים הגומרים את חוק לימודיהם נבלעים לחלוטין בתוך חוגיהם החברתיים או המקצועיים ואינם מהווים גורם עצמאי, תוסס ומתסיס בציבור. טענות ממין זה אפשר לשמוע כמעט בכל אספות המפלגות והגושים של הסתדרות הסטודנטים. בתחילת כל שנה מכים על חטא, מחליטים כביכול על שינוי הדרך, והעולם למנהגו חוזר.

כדאי היה, דומני, לבחון את הדעות הללו, את ההנחות הכלולות בהן ולראות האם הן מתאימות למציאות העברית בארץ. מן הדין לברר מה התפקידים שאפשר להטיל על הסטודנט העברי בהתאם למציאות זו. כל עוד לא ביררנו לנו עניין זה, ולו גם בירור ראשוני בלבד, הרי כל הסמאות הכלליות והדיבורים המלהיבים אינם אלא מזיקים. הם מפנים את תשומת הלב שלנו מהתפקידים ומההפעולות הממשיות אשר אפשר לטפחן ולקיימן ומובילים לקראת אפתיה והסתגרות המתלבשת באצטלאות פרזאולוגיות ריקות.

נכון הוא למעלה מכל ספק שאין הסטודנט העברי ממלא תפקיד דומה לזה שממלאים הסטודנטים בתנועות החברתיות והלאומיות באירופה ובמזרח מאז אמצע המאה ה"ט: אין הוא עומד בראש תנועות כאלה, וציבור הסטודנטים אינו מרכז חיוני שלהן. על כך לית מאן דפליג. נראה לי רק שההערכה השלילית המלוה בדרך כלל עובדה זו מקורה בטעות יסודית. הסטודנט איננו עומד בראש המערכה הציבורית שלנו משום שהציבור שלנו הגיע כבר לדרגה גבוהה למדי של בגרות חברתית ופוליטית. היישוב היהודי נושא את עצמו מבחינה פוליטית, הוא ציבור בעל תודעה וארגון ציבוריים ופוליטיים מלאים. תודעה זו היא נחלתן של רוב שדרות היישוב, גם אם כמובן בצורות ובביטויים שונים למדי. עצם הדבר כבר אינו מאפשר שהציבור האקדמי בתור כזה יתפוס מקום ראשון ומיוחד במינו בחיים הציבוריים.

הארצות שבהן מילאו הסטודנטים תפקיד ראשוני וחיוני כל כך בהתעוררות החברתית היו בדרך כלל בלתי מגובשות ובלתי מאוחדות מבחינה ציבורית-לאומית. רוב האוכלוסיה עדיין הייתה מסוגרת במסגרות חברתיות צרות, כפרים ועיירות מבודדים, והאופק החברתי שלה לא חרג בהרבה מעבר למסגרות אלו.

וכך של אילוסטרציות) של הצומח בארץ ישראל, "ספר שמאחוריו עומדות שלושים שנות עבודה בראשות של פרופ' זהרי" – מציין נשיא האקדמיה. במרוצת השנים יוצא לאור גם המחקר על החי בארץ-ישראל – בעשרה כרכים. אלה הם אותן אבני-פינה שתרכותן של עם בנויה עליהן.

ומה בדבר הייעוץ לממשלה בתחומים מדעיים?

"דוגמה אקטואלית: מינינו ועדה שתחקור את מצבו של החינוך הגבוה בישראל. והכוונה אינה למחקר אדמיניסטרטיבי ואין בדעתנו להתערב בבעיות השכר. ננסה לעמוד על שאלת הרמה המדעית בלימודים האקדמיים, נברר אם אין מקום להרחיב את מסגרת הלימוד לתחומי מדע חדשים ונצביע על תחומי מחקר שיש לדעתנו לפתח."

הוצאה וקבלה

האקדמיה עושה לא מעט גם להגשמת אותו סעיף בחוק המסמך אותה לטפל בקשרים בין-לאומיים בענפי מדע שונים. מוסדות מדע מחפשים את חסותה של האקדמיה לעריכת כינוסים מדעיים ולהשתתפות בכינוסים בחו"ל: לא רק משום שחסות האקדמיה משמשת ערובה לסטנדרד מסוים, אלא גם מן הסיבה הפרוזאית שהאקדמיה מוכנה להשתתף בתקציבם של אירועים שנמצאו בעיניה ראויים לתמיכה. בחודש הבא תארח האקדמיה את הוועד הפועל של הוועדה המדעית הבין-לאומית למחקר אוקיאנוגרפי. בעוד שנה וחצי יגיעו לישראל 150 ביופיזיקאים העוסקים בחקר הממברנות – תחום הקרוב ללבו ("גם הלב עשוי ממברנות") של פרופ' קציר.

"אנחנו חברים במועצה הבין-לאומית של איגודים מדעיים, אומר פרופ' קציר, "המאחדת 57 אקדמיות ו-15 ארגונים בין-לאומיים למדע ומשמשת ארגון הגג של המדע החופשי בעולם. המועצה פועלת כ-15 ועדות וישראל חברה כ-14 מהן. בין השאר אנחנו חברים בוועדה לחקר החלל, ודרכה מקבלים אינפורמציה על פיתוח טילים – חומר שכמעט ואין אפשרות להשיגו בדרך אחרת. האקדמיה היא גם כתובת. האיטלקים, למשל, יוזמים עכשיו הקמת מוסד כל-אירופי לפיזיקה. הם רוצים לשתף את ישראל ומטבע הדברים פונים אל האקדמיה למדעים. אגב, המוסדות המדעיים בעולם החליטו כנראה להתעלם מעובדות גאוגרפיות וכוללים את ישראל, באופן אוטומטי, בין ארצות אירופה."

חברות באקדמיה היא עיסוק חלקי בלבד. חברי האקדמיה הם לרוב פרופסורים במוסדות אקדמיים המקדישים איש איש לפי רצונו ואפשרויותיו חלק קצוב מזמנם לעבודות במסגרת האקדמיה למדעים. לצדו של נשיא האקדמיה עוסקים בניהולו של המוסד סגן הנשיא, הפרופ' (לקבלה) גרשם שלום והמנהל הכללי (החדש) ד"ר משה אבידור. נאמר כי באקדמיה קיימת חלוקת תפקידים אידאלית: ד"ר אבידור עוסק בהוצאה ופרופ' שלום בקבלה.

הסטודנט בישוב

ש"נ אייזנשטדט

בגלל עמדותיהן המרכזיות (מבחינה גאוגרפית) בכל ארץ וארץ הן מפאת התסיסה הרוחנית והחברתית אשר באופן טבעי התרוממה שם. אך בה במידה שחוגים רחבים יותר של העם הוכנסו למעגל החיים הפוליטיים הלאומיים נתמעטה חשיבותן של האוניברסיטאות ושל החוגים האקדמיים למיניהם. אין הכוונה שירדה חשיבותם המדעית, אלא שהם פסקו מלתפוס מקום מרכזי בחיים הציבוריים והפוליטיים של האומה. הציבור האקדמי חדל מלהיות שכבה חברתית ותרבותית מיוחדת. מבחינה זו אופיינית ההתפתחות באותן שתי הארצות שבהן הייתה קיימת תודעה פוליטית רחבה ומעמיקה מזמן קדום ביותר: אנגליה וארה"ב. בשתי ארצות אלו לא נודע מקום מיוחד לציבור האקדמי ולציבור הסטודנטים בתור שכזה. ודאי שמתוך האוניברסיטאות יצאו הרבה מהאנשים המרכזיים בחיים הציבוריים של אותן הארצות. אך האוניברסיטאות שימשו כאן בעיקר שלבי מעבר רגילים ולא מרכזים חיוניים שבהם מתפתחת ומתגבשת תודעה ציבורית ופוליטית חדשה. תופעה דומה רואים היום ברוסיה הסובייטית. רק בארצות 'מפגרות' הנמצאות על סף שינויים חברתיים מרחיקי לכת רואים שהסטודנטים הם שכבה חברתית מיוחדת התופסת מקום ראשון במעלה בחיים הציבוריים של אותן ארצות.

מתוך כך מסתבר במידת מה המצב אצלנו. החיים הפוליטיים של היישוב אינם נישאים על ידי שכבה צרה ביותר. הם כוללים את רוב השכבות והעדות של היישוב. היישוב נוצר וגדל מתוך פעולה חברתית ופוליטית מודעת. היישוב פיתח לו מוסדות והתאגדויות, ובתוכן מתרכזים פעולתו הפוליטית וחיוו הציבוריים. מוסדות אלו משותפים לרוב היישוב והוא נושא אותן. בעלי ההכרה הפוליטית והחוש הציבורי נמצאים מלכתחילה במוסדות האלה. אין זה נכון שהסטודנט העברי אדיש לבעיות הפוליטיות והציבוריות של היישוב. דומני שרוב הסטודנטים ערים במידה זו או אחרת לבעיותיו, אלא שאין בעיות אלו מיוחדות להם כסטודנטים. המסגרת המיוחדת של הלימודים ושל חיי הסטודנטים איננה המסגרת הטבעית והנכונה ביותר לשם בירור וליבון אותן בעיות לשם מטרה זו. קיימות מסגרות אחרות, אשר חלק ניכר של ציבור הסטודנטים נתון בהם. אין זה נכון שהסטודנט העברי איננו נתון בתוך החיים הציבוריים. רבים מהסטודנטים משתתפים בצורה זו או אחרת בחיים אלו ונושאים בתפקידים רבים ומגוונים. אך ציבור הסטודנטים כציבור איננו בולט בחיים הציבוריים שלנו משום שאין בעיות היישוב והצינויות מיוחדות לו כלציבור. אותו מרץ זמן אשר הסטודנטים יכולים לייחד לבעיות ציבוריות מוצא את פורקנו בעיקר במוסדות יישוביים כלליים. בעיקרו של דבר מצב זה חיובי, משום שהוא מעיד על מידה מסוימת של בגרות פוליטית של היישוב. בגרות זו מונעת את עלייתה ואת התפתחותה של שכבה 'אינטלקטואלית' מיוחדת הרחוקה מהציבור כולו ונבדלת ממנו הבדל

השינויים החברתיים והתרבותיים נישאו בהתחלה רק על ידי שכבות חברתיות קטנות, אשר בהכרח חיפשו להן נקודות מוקד וריכוז ציבוריים. שכבות אלו לא היו עדיין מגובשות גיבוש פנימי, חבריהן באו מכל קצוות הארץ, אחד מעיר ושניים ממדינה, והקשרים ביניהם היו בלתי שורשיים, ארעיים וחולפים. האוניברסיטאות שימשו בהכרח נקודות מפגש וריכוז חברתי לכל אותם אנשים. האוניברסיטאות לא היו מקומות לימוד ומרכזי תורה בלבד. הן היו אחת הצורות העיקריות של מרכזי גיבוש חברתיים ותרבותיים חדשים. לתוכן נמשכו ובתוכן התרכזו אנשים ממקומות מרוחקים ומסביבות זרות. עצם הפגישה וההוויי המשותף היה בהם משום ראשית גיבוש חברתי ופוליטי. ודאי שהאוניברסיטאות לא היו המרכזים היחידים של התנועות החברתיות והלאומיות ההן, אולם בלי כל ספק הן היו מרכז חשוב ביותר שלהן. מצב זה נמשך כל עוד חי הרוב המכריע של העם בהסתגרותו החברתית והפוליטית והתנועות החדשות נישאו על ידי שכבות צרות ביותר. האוניברסיטאות שימשו נקודות מוקד חיוניות לאותן שכבות הן

יודעים ומכירים את אותה המציאות הכוללת אשר כלפיה הם מתכוונים. רובם נוצרו בראשית היישוב ובכל יצירה כזאת היה משום מעשה מהפכני חדש. בזמנם כל אחד ואחד נבנה מתוך התחשבות במסגרת הכללית, אלא שדווקא מפאת המהפכניות שבעצם יצירתם קפא חלק גדול מהם על שמריהם ולא התפתח עם ההתפתחות וההשתנות של מכלול חיי היישוב. מסגרת כללית זו התפתחה והתפתחות ספונטנית בלי כל הכוונה והדרכה מצד אותם מוסדות אשר מתפקידם היה לכוון ובמקום לכוון הלך כל אחד בדרך הסתגרותו המיוחדת לו. מצב זה קיים היום בשטחים ניכרים וחשובים של חיינו הציבוריים והוא מחמיר והולך מדי יום ביומו. אין הוא משתנה למרות מאמצים שנעשו מדי פעם בפעם להתגבר עליו, כי החיים הזורמים באפיקיהם רק מגבירים את ההסתגרות הפנימית של המוסדות והשירותים הציבוריים שלנו מפני התאמה הדדית וראייה כוללת של המציאות היישובית והצינונית.

מצב זה טעון תיקון ואין דרך אחרת לתקנו אלא על ידי חינוך המוסדות, על ידי הכנסת זרם חיים חדש לחיים הציבוריים. עיקר תפקידו של זרם זה יהיה להביא לידי ראייה כוללת של המציאות הציבורית והתרבותית שלנו והתאמת הפעולה הציבורית לפיה. אין באפשרותנו כאן להיכנס לניתוח מפורט של המצב ושל הצעות לתיקונו. אך ברור שבנקודה זו דווקא יכול הציבור האקדמי לתרום תרומה חשובה. המוסדות האקדמיים הם כמעט המוסדות היחידים אשר עמדו במידה ניכרת שלא בתוך המסגרת הכללית. מתוך כך דווקא קיימת בתוכם האפשרות לפתח ראייה כוללת יותר של המציאות היישובית. נוסף על כך, כל אדם הנכנס למשך שנות לימודיו למוסד האקדמי יוצא ממילא במידה מסוימת מתוך מסגרת חיינו הציבוריים הרגילים. יציאה זו עלולה לאפשר לו לרכוש אותה ראייה כוללת יותר של חיינו הציבוריים. לאחר שיגמור את חוק לימודיו, הוא חייב להשתמש בראייה הכוללת ולהכניסה למוסדות שיעבוד בהם. אין זה תפקיד חד-פעמי אם כי תפקיד ממושך למדי, אשר מן הדין לייחד לו תשומת לב רבה. כמה וכמה התעסקויות טיפוסיות אשר המוסמכים עוסקים בהן נתונות באופן מיוחד לתפקיד מעין זה, להכנסת אותה רוח חדשה: הוראה ופקידות. אך דומני שגם במקצועות אחרים – בייחוד במדעי הטבע – אפשר היה למצוא דרכים נאותות לפתח ולהחדיר רוח זו. אלא שאין הדבר ניתן באופן פשוט וטבעי, אין הוא נובע מתוך עצם חומר הלימודים. ההתמחות המקצועית הצרה עלולה להביא לידי הסתגרות יתר בתוך מוסדות מסוימים. הלימוד כשלעצמו יכול להיות רק רקע נוח לפיתוח ולטיפוח אותה ראייה כוללת ורוח חדשה. חייבים מוסדות הסתדרות הסטודנטים וארגון המוסמכים בשיתוף עם מוסדות אקדמיים וציבוריים אחרים לפתח תכנית פעולה חינוכית מיוחדת שלא תעמוד בניגוד למוסדות הציבוריים הקיימים אלא תהיה מכוונת לשירותם, להכונתם ולחידוש רוחם.

פיתוח של תכנית מעין זו והגשמתה הם עניינים חיוניים ביותר ויש בהם כדי להמציא לסטודנט ולמוסמך את תפקידו הנאות בחיים הציבוריים שלנו ולקשר קשרים בני קיימא בין פיתוח ההווי האקדמי שלנו ובין התפתחותו של היישוב.

עקרוני. זה נובע לא רק מתוך הבגרות הפוליטית של היישוב. בגרות זו מלווה בהכרח במידה מסוימת של ערנות חינוכית ואינטלקטואלית. אין ערנות זו – עד כמה שאיננה נוגעת לבעיות מקצועיות ביותר – מרוכזת באוניברסיטה דווקא. היא משותפת לחוגים רחבים למדי של היישוב, ועל הציבור האקדמי להתחשב התחשבות רבה בחוגים אלו.

על הסטודנט העברי מוטל תפקיד נוסף, פשוט ואולי אף אפור ביותר אך חשוב חשיבות עקרונית. על הסטודנטים ללמוד בתנאים קשים ביותר. הקושי איננו רק קושי פרטי של סטודנט זה או אחר אשר מצבו הכלכלי אינו מאפשר לו לימודים נוחים. כוונתי לקושי העקרוני של לימוד אקדמי בעברית, חוסר ספרי לימוד, הווי לימוד, הרגלים ונוהג של לימוד – כל אלה אינם מקלים על הסטודנט את דרכו באוניברסיטה. הוא חייב ליצור אותם לא רק למען עצמו כי אם גם למען הבאים אחריו. כאן תפקיד חלוצי חשוב, אף כי מחוסר כל זוהר מיוחד. מילוי של תפקיד זה דורש זמן רב מדי יום ביומו וגוזל את מרצו של הסטודנט. הסטודנט חייב למלא את התפקיד הזה מעל כל התפקידים האחרים המוטלים עליו. ואם לא ימלא אותו, לא ימלא את חובתו העיקרית, וחובה זו מונעת ממנו את האפשרות לייחד זמן רב מדי לתפקידים אחרים אשר אינם קרובים במידה למסכת חיינו האקדמיים.

אסור אפוא לבוא לציבור הסטודנטים בדרישות כלליות וסתמיות לעמידה בראש המערכה וכדומה. ססמאות אלו אינן מתאימות לא למבנה היישוב העברי ולא למקומו של הסטודנט בתוכו. על הסטודנט העברי ללמוד היטב ולהתעמק במקצועו, כדי שיוכל אחרי כן לשרת את הציבור בתוך מוסדותיו של הציבור, של היישוב ושל התנועה הצינונית. כל תכנית הדורשת פעולה ציבורית עצמית של הסטודנטים, פעולה אשר אינה מכוונת לשירות במוסדות הקיימים של היישוב – כל תכנית מעין זו דוגנה מלכתחילה לכישלון, משום שאין היא מתאימה למציאותנו.

אין פירושו של דבר שהאיש האקדמי העברי איננו יכול לתרום תרומה משלו לאותם מוסדות ושירותים ציבוריים אשר הוא חייב להשתתף בהם. דומני שאפשר להורות על טיבה של תרומה זו, ואין היא בלתי חשובה כלל וכלל. אלא שתרומה זו מניחה מלכתחילה את השתתפותו הפעילה של המוסמך במוסדות הציבוריים הקיימים ושוללת את האפשרות של יצירת מוסדות ציבוריים-כלליים מיוחדים של הסטודנטים. כדי להבין את טיבה של אותה תרומה מן הדין לרמוז על קו אופייני אחד של החיים החברתיים והציבוריים של היישוב.

מה שמציין את החיים הציבוריים של היישוב הוא שאין קשר רב ומהודק בין המוסדות, החברות והחוגים שלו. כל מוסד פועל בדרכו בלי שיראה את מלוא המציאות הציבורית שבתוכה הוא פועל. הדבר נכון למוסדות פוליטיים, חינוכיים, כלכליים ואחרים. תכונה זו איננה נובעת מתוך רצון פנימי של הסתגרות, של יחסי איבה יסודיים. להפך, כמעט כל מוסד מכוון לא כלפי עצמו בלבד. אין הוא מסתגר בתוך עצמו, כי אם פועל למען הכלל ומכוון מלכתחילה לאותה מסגרת יישובית כללית. אלא שרוב המוסדות האלה אינם